

הלכות תפלה סימן קח

ברכות (יג) יאמר 'אשרי' וְאֶחָר־כֵּף יתפלל שמונה-עשרה לתשלומי (ס) ערבית (וכן כשמתפלל ערבית שמים משום שלא התפלל מנחה, יאמר 'אשרי' (יז) בין תפלה (י) לתפלה (סמ"ק ורוב"ש סי' ק"מ): ג' הָא דְמְשָׁלִים תתפלל שהפסיד, דוֹקָא [*] (טו) בזמן תפלה, אָבֵל בְּשַׁעַה שְׁאִין זְמַן תפלה לא: ד' הָאִין תְּשַׁלְּוִינָא אֵלָא לתפלה (י) (י) (טו) הסמוכה בלבד, שָׁאם טַעָה וְלֹא תתפלל שחרית (יז) וְלֹא מְנַחָה, מתפלל ערבית שמים, אַחְרֹנָה לתשלומי מְנַחָה, אָבֵל שְׁחָרִית אִין לָהּ תְּשַׁלְּוִינָא, וְכֵן בְּשַׁעַר תְּפִלוֹת: ה' אֶף-עַל-פִּי שְׁאִין תְּשַׁלְּוִינָא אֵלָא לתפלה הסמוכה לְאוֹתָהּ תְּפִלָּה, וְתִפְלוֹת (אַחְרוֹת) שֶׁהִפְסִיד אִין לָהֶם תְּשַׁלְּוִינָא, (יח) אִם רָצָה לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ (ס) [ט] נְדָבָה

ד' רשבי"ה ה' רמב"ם פ'ק"ג מהלכות תפלה ורשבי"א והראש"ש ו' הטב רבני יונה שם

באר היטב

שיחפלה השנה, ואם התחיל אינו מפסיק, מ"א: (ס) ערבית. משמע דא"א תחנון עד אחר תפלה השנה, דאל"כ למה לה לאפסוקי באשרי, מ"א ויבוש. ול"ח כתב יאמר תחנון אחר תפלה הראשונה וכ"כ ע"פ ע"ש: (י) לתפלה. אָבֵל כשמתפלל מנחה שמים משום שלא התפלל שחרית אין לומר אשרי בינתים, דהר"ם מרקני"ט הזכיר מאד שלא לומר אשרי אחר מנחה, ע"כ ישנה ג' ה' הלוח ד"א בין תפלה לתפלה כשמתפלל מנחה שמים, ב"ח, ומ"א חולק עליו, וכן הפנה פשוט ביה"כ לומר אשרי אחר מנחה, ונ"מ למי שמתאחר לבוא לבית הכנסת בשעה שהעבור התחילו מנחה יתפלל י"ח עמקם ואת"כ יאמר אשרי, דלא כהב"ח, כ"פ לבוש יל"ח ושכנה"ג. ועין סי' רלד. מיהו בזה"פ פ'תוס' משמע דאחר תפלה מנחה לא יאמר אשרי, וכתב המ"א ומ"מ משמע שם בבית דמטר לאמר שלא אדעתא דחובה ע"ש. ויב"ס' אליהו רבה העלה דכשמתפלל ערבית שמים לא יאמר אשרי, רק ימתי' ג' ה' הלוח ד' אמות, אָבֵן במנחה יתפלל אשרי בינתים ע"ש: (י) הסמוכה. אם טעה ולא התפלל שחרית בשבת מתפלל מנחה שמים אף-על-פי שפכר עבר מוסף, דזה מקרי תפלה הסמוכה, י"ז: (ט) נְדָבָה. ולכן מי שהיה חולה או תפוס בתפיסה ולא היה המקום נקי, כשיצא יתפלל כל התפלות שהפסיד,

שערי תשובה

לחובתו, ובתורת תפלה הש"ן מן לצאת בה תפלה ערבית לתשלומי. וצא כמבאר בסימן קכד דאם שכח יעלה ויבוא וכיבאי יבוא בתורת הש"ן כו', וה"ו דנקותה, ואע"ג דהש"ן מכוון להוציא מי שאינו בקי על תפלת שחרית והוא מתקן על ערבית, לית לן בה כיון דתפלותי בי הנדי' ניהו וכמ"ש המג"א כאן מתשובת הרמב"ם שהש"ן יצא בתורתו, וה"ה זה שכתב להתפלל הש"ן. ואע"ג דבסימן קכד דוֹקָא בלא הזכיר מנין אָבֵל תפלה עצמה אינו יוצא בקרי בתורת הש"ן, מכל מקום זה שמוציא אשרי, שלא התפלל מנחה אנסו, כשכח ולא הזכיר מה שצריך דמי, וגם שהוא רצבד, שהרי כבר מן בתורת הש"ן לתשלומי, וראיה מסימן רסח כשכח ולא הזכיר אמה קרש"ה שפוסק בשריע שצ"ע בשמינית ברכה מעין שבע, והב"י כתב שם השעם משום התפלת ערבית רשות, ואם כן מ"כ"ש כאן משמע על התפלה וכן שיצא בה לתשלומי ערבית שהיא רשות, ע"ז שם: [*] בזמן תפלה. עין פ"ח שכתב בעדונו עוסק בתפלתו ערבית שהיא רשות, ג' ה' הלוח ד"א, ועין ב"ר אפרים: (י) הסמוכה. עב"ה"ט. וכתב בבב"י בשם שערי תשובה למתרי"ו וי"ו והביא מ"ס' ופ' שאין תפלת מוסף מועיל להשלמה, וצ"ב בא"ר שאם שכח שחרית והתפלל מוסף ועדין לא עבר זמן שחרית יתפלל שחרית ע"ש. וכתב עוד בבב"י בשם הרמב"ם וי"ו, מי ששכח ולא התפלל שחרית ומוסף וזכור במנחה, יתפלל מנחה ואחריו מוסף ואת"כ תפלת שחרית, ואם התפלל תפלת מוסף קדם מנחה יצא. ועין בשו"ת ברכה שחנן בו ממש באתה ה' לחלק על מתרי"ו וי"ו, ועין בא"ר סי' וא"ו: [ט] נְדָבָה. עב"ה"ט אם יצא בשבת כו', ועין בגי' מרובה שכתב דהניו לדעת הפוסקים וגם בשבת

מִשְׁנֵה בְּרוּרָה

בשאר אחרונים, והוא, דאם גם תפלת שחרית גופא לא התפלל עד אחר ארבע שעות³¹, דצריך להתפלל אז שמים כיון שעוסק בתפלה; ואם שכח להתפלל מנחה³², יש אומרים דמתפלל מעריב שמים רק עד חצות ילילה, שהוא זמן הראוי לערבית לכתחלה. ועין שם בד"ר חיים מה שכתב עוד בזה הל'ל³³. אמנם הפרי"מגדים כתב, דזמן השלמת תפלת המנחה הוא כל הלילה עד עמוד השחר³⁴. ואם שכח ולא התפלל שחרית, יש לה השלמה רק (ל) מצת שמתחלת זמן מנחה, והוא החצי שעה שאחר חצות, וגם שיתפלל מנחה מקדם, ונמשך זמן ההשלמה בדיעבד עד בין השמשות, (לג) ואפלו היה יום שיש בו מוסף והתפלל מוסף באמ"ש³⁵. כל זה העיקרתי מן האחרונים לדניא. אמנם (ל) לכתחלה יותר נכון בכל זה, שאם לא התפלל מנחה תפלת השלמה אחר התפלה החייבית, יתפלל אותה בתורת דבקה דהניו שיתנה ויאמר: אם אני תוב הרי זו לחובתי ואם לאו הרי היא נדבה, וכן הסכים הפרי"מגדים: ד' (טז) הסמוכה. כתבו (לז) האחרונים שאין תפלת מוסף מועיל להשלמה, דהניו שאם חסר שחרית ביום שיש בו מוסף, לא יכול להשלים להתפלל מוסף שמים³⁶. אם שכח שחרית והתפלל מוסף, ועדין לא עבר זמן שחרית, אפלו הכי יתפלל שחרית³⁷. מי ששכח ולא התפלל שחרית ומוסף³⁸ ונזכר במנחה, יתפלל מנחה³⁹ ואחריו מוסף ואחריו שחרית⁴⁰, ואם התפלל מוסף קדם מנחה יצא: (יז) וְלֹא מְנַחָה. הוא הדין אפלו אם התפלל מנחה, גם כן לא יכול להשלים בערב עבור שחרית, דהקלל, דלא חגנו השלמה רק בזמן תפלה הסמוכה לה [פמ"ג]: ה' (יח) אִם רָצָה. ולכן (ל) מי שהיה חולה או תפוס בתפיסה ולא היה המקום נקי, כשיצא יתפלל כל התפלות שהפסיד, ויתפלל (ל) מעריב ואת"כ מנחה⁴¹ ואחר כך שחרית. ואם יצא מתפיסה בראש-הח"ש, מוצי' בכלם יעלה ויבוא⁴², (ל) אָבֵל אם יצא בשבת ויום-טוב, ימתין עד הערב ויתפלל, דקומא לן בסימן קז שאין מתפללין

(יג) יאמר 'אשרי'. קרי (יט) לעמוד גם בתפלת תשלומי מתוך דברי תנחומים של תורה⁴³, וכנ"ל בסימן צג; (כ) וגם, דהא בלאו הכי ינהי צריך לומר "אשרי" קדם למנחה, וכן לצי"ן, (כא) יאמרנה עכשו ולא יאמר אחר-כך. ועין (כב) באחרונים שהסכימו דהוא הדין אם מתפלל מנחה שמים בשביל השלמה, יאמר גם-כן עוד הפעם "אשרי" קדם תפלה השניה. (כג) וְכֵן לָהּ הוּא רַק לְכַתְּחֵלָה, אָבֵל מדינא אין צריך הפסקה בין תפלה לתפלה רק בדי הלוח ארבע אמות⁴⁴, כמו שכתוב לעיל בסימן קה: (יד) בֵּין וְכֵן'. קרי (כד) להשלים בזה גם ה"אשרי" שהיה צריך לומר קדם המנחה⁴⁵. (כה) וְיֵשׁ מֵאֲחֻרָיִים שְׁכַתְּבוּ בשם המקבילים שלא לומר "אשרי" בערבית, ואף שהוא בשביל תפלת המנחה, גם-כן ילכתומי בזה. וכתב בד"ר החיים, דאף שהאדם ינהג בזה יש לו מי לסמך⁴⁶. אף כל זמן שהוא יום לא ימנע מלומר "אשרי" אף שהוא אחר תפלת המנחה. (כו) על-כ"ן אם נתאחר וכן לבית הכנסת בשעה שהעבור התחילו תפלת המנחה, יתפלל עמקם ויאמר "אשרי" אחר-כך. ועין במגן אברהם שכתב, דמדברי הזהר משמע דאפלו באפ"ן זה לא יאמרנו אדעתא דחובה (כז) רַק כְּקוּדָא בתורה⁴⁷: ג' (טו) בְּזִמְנָא תְּפִלָּה. יש (כח) מאחרונים שכתבו שרופצה לומר, דלא חגנו חז"ל תפלת השלמה רק בעדונו עוסק בתפלתו העקורית אחר ששהא קרי הלוח ארבע אמות או "אשרי" בינתים; אָבֵל (כט) הרבה אחרונים הסכימו, דאף דלכתחלה בודאי צריך לנהג בזה להתפלל תפלת השלמה תוך אחר תפלה החייבית, אָבֵל בדיעבד אינו מעכב רק אם עבר זמן תפלה, דהניו אם לא התפלל ערבית יתפלל שחרית שמים רק (ל) עד ארבע שעות על היום, שהוא זמן תפלה לשחרית, דהא נוטל עבור זה שכר תפלה בזמנה, מה שאין כן אחר ארבע שעות דנוטל רק שכר תפלת רחמי. כן כתבו הפרי"מגדים ומגן גבורים וד"ר החיים, אָבֵל שבד"ר החיים הוסיף דבר תנ"ש שלא נזכרו

שער הציון

(יט) ט"ו והג"א: (כ) הג"א: (כא) לבוש ונהר'שלום והג"א, ועין בפרי"מגדים שכתב דכן דעת שארי פוסקים דלא כט"ו: (כב) לבוש ועלת תמיד ונתחלת צבי וט"ו ואל"ה רבה, ולא כה"פ"ח ומגן אברהם: (כג) הג"א כבאורו: (כד) שלחן ערוך סימן רלד סוף פ"ב (כ) ב"ח ומגן אברהם: (כז) מגן אברהם ומגן גבורים: (כח) וצ"ו מטר אפלו בערבית³⁰. מהג"ז: (כט) מלבושי יום-טוב ופרי תנ"ש: (לט) מאמר מרדכי וחי' אדם ומגן גבורים: (ל) פרי"מגדים וד"ר החיים ומגן גבורים, דלא כהס"י אדם: (לא) ד"ר החיים: (לב) פרי"מגדים וד"ר החיים: (לג) אליה רבה: (לד) שערי תשובה ושי"א: (לה) מגן אברהם: (לו) פרי"מגדים: (לז) גי' מרובה ושערי תשובה והג"ז:

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קח

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יג]

מתוך דברי תנחומין של תורה⁽²⁵⁾ וכו', רק כְּדִי הַלּוּף אָרְבַּע אַמּוֹת⁽²⁶⁾.

(25) ואף שאומר גם תחנון קודם ההשלמה [כמו שכתב לעיל ס"ק יב], כתב הפמ"ג (א"א ס"ק ד) שאינו נחשב לדברי תורה לענין זה.

(26) וגם אם אינו ממתין עד אחרי 'אשרי', כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ל הע' ב) שמ"מ ראוי להמתין בשחרית ובמנחה עד שישמע קדושה, ובערבית עד אחרי קדיש תתקבל. ועוד הוסיף, שבשחרית ובמנחה יכול להתפלל בשווה עם הש"ץ ואז יכול לענות קדושה, וגם יצא בזה ידי חובת תפילה בציבור לדעת הסוברים שנחשבת כתפילה בציבור.

[משנ"ב ס"ק יד]

שְׁהֵי צְרִיף לומר קִדְּם הַמְּנַחָה⁽²⁷⁾ וכו', וְשֶׁ לוֹ עַל מִי לְסַמְךָ⁽²⁸⁾ וכו', רק קְלוּבָא בַּתְּרֵינָה⁽²⁹⁾.

(27) אך לומר תחנון בלילה, כתב לקמן (סי' רלו ס"ק ב) שאסור, ואפילו שהתפילה היא תשלומין של מנחה.

(28) אמנם לעיל (סי' קה סוף ס"ק א) משמע יותר שהכריע שלא יאמר 'אשרי' בערבית.

(29) ולפי זה גם כשמשלים במנחה תפילת שחרית, כתב הכף החיים (ס"ק ב) שלא יאמר 'אשרי' קודם התפילה השנייה, כיון שהוא אחרי מנחה. אכן במשני"ב לעיל (שם) משמע שבאופן זה יאמר 'אשרי' אחרי תפילת מנחה.

[שעה"צ ס"ק כז]

וְאִז מְהַר אֶפְלוּ בְּצִבְיָתָא⁽³⁰⁾.

(30) ולענין לקרוא מקרא בלילה, כתב לקמן (סי' רלח ס"ק א) בשם הבאר היטב, שאין לקרוא, והוסיף שבפמ"ג משמע שמותר, וכתב השעה"צ שאפילו לדעת המחמירים אין בזה איסור, אלא שיותר טוב לקרוא ביום. וראה עוד מה שכתבנו שם.

[משנ"ב ס"ק יט]

לא התפלל עד אחר אָרְבַּע שְׁעוֹת⁽³¹⁾ וכו', וְאִם שָׁכַח לְהַתְּפַלֵּל מְנַחָה⁽³²⁾ וכו', מֵה שָׁכַח עוֹד כְּזֶה לְהִלְכָה⁽³³⁾.

(31) ואם את תפילת שחרית התפלל בסוף הדי' שעות, לא התבאר בדרך החיים אם יכול להתפלל את תפילת התשלומין לאחר די' שעות.

(32) ומי שלא התפלל מנחה עד בין השמשות וספק אם כבר לילה, כתב בביה"ל לקמן (סי' רלג סי"א ד"ה דהיינו) בשם ספר סדר זמנים שיתפלל שמונה עשרה על הספק, ויתנה שאם עדיין יום יעלה למנחה, ואם כבר לילה יעלה לערבית, ואחר כך בלילה יתפלל ערבית, ויכוון שאם כשהתפלל את התפילה הראשונה היה יום תהיה זו לערבית, ואם כבר היה אז לילה תהיה תפילה זו לתשלומין של מנחה [ואף שאינו מסמיך את תפילת התשלומין לתפילת החובה], ובמשני"ב לעיל (סי' פט סוף ס"ק ז) ציין לדברי הרעק"א בשם הצ"ח, שכתב שהוא הדין בתפילת שחרית בחצי שעה שלאחר חצות, אלא שלא התבאר שם אם גם דעת המשני"ב כך.

(33) שהוסיף, שאם את תפילת ערבית עצמה מתפלל אחרי חצות, יכול אז גם להשלים מנחה, וכמו בתפילת שחרית לאחר ארבע שעות.

[משנ"ב שם]

הוא קל הַלְּיָלָה עַד עֲמוּדֵי הַשְּׁחַרְחָרָה⁽³⁴⁾ וכו', וְאֶפְלוּ הֵיךְ יוֹם שֵׁשׁ בּוּ מוֹסֵף וְהַתְּפַלֵּל מוֹסֵף בְּאֶמְצָעֵה⁽³⁵⁾.

(34) שסובר הפמ"ג (משנ"ב ס"ק ג) שזמן תפילת שמונה עשרה של ערבית הוא עד עלות השחר אפילו לכתחילה, ורק לקריאת שמע גזרו וזמנה עד חצות.

(35) ובטעם הדבר כתב הפמ"ג (א"א ס"ק ו), שהוא מקור דברי המשני"ב, שלא נקרא שעברו שני זמני תפילות, כיון שעדיין הוא זמן תפילת מוסף שבדיעבד זמנה כל היום, או משום שתפילת מנחה נקראת התפילה הסמוכה. והדרך החיים (דיני תשלומין ס"ו) ביאר, שתפילת שחרית ומוסף תפילה אחת הן, ולכן נקרא שמשלים בתפילה הסמוכה לתפילה שהחסיר.

[משנ"ב ס"ק טז]

וְהַתְּפַלֵּל מוֹסֵף שְׁתִּים⁽³⁶⁾ וכו', אֶפְלוּ הֵכִי יְתַפְּלֵל שְׁחַרְחָרָתָא⁽³⁷⁾.

(36) וביאר הפמ"ג (א"א סוף ס"ק ו) שאי אפשר לומר פעמיים 'זמוספים כהלכתם', משום שנראה כמוסיף בקרבנות.

וביום כיפור אם לא התפלל מנחה או נעילה, כתב הפמ"ג (משנ"ב ס"ק ה) שמתפלל במוצאי יום כיפור שתיים, ואם לא התפלל גם מנחה וגם נעילה, משלים את שתייהן במוצאי יום הכיפורים [דהיינו שמתפלל שלש פעמים]. שכן זמן מנחה ונעילה חשוב כאותו זמן, וכן הורו הגר"י קניבסקי והגר"ש אלישיב (שאלת רב עמי' שעט בהע'). מאידך, הכף החיים (ס"ק יב) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' יג, ח"ה סי' סז וח"ו סי' פ) כתבו בשם המחזיק ברכה (ס"ק ג), שאת מנחה של יום הכיפורים יכול להשלים במוצאי יום הכיפורים, אך לנעילה אין תשלומין.

(37) ואף שלכתחילה אין להקדים מוסף לשחרית, וכמו שביאר לקמן (סי' רפו ס"ק ה) שאסור להקדים שום קרבן לתמיד של שחר, מ"מ בדיעבד אם הקדים יצא, כיון שזמן מוסף כל היום.

[משנ"ב שם]

מִי שֶׁשָּׁכַח וְלֹא הִתְּפַלֵּל שְׁחַרְחָרָתָא וּמוֹסֵף⁽³⁸⁾ וְנִזְכַּר בְּמְנַחָה, יְתַפְּלֵל מְנַחָה⁽³⁹⁾ וְאַחֲרָיו מוֹסֵף וְאַחֲרָיו שְׁחַרְחָרָתָא⁽⁴⁰⁾.

(38) ובראש חודש שחל בערב שבת ושכח להתפלל מוסף וכבר קיבל עליו שבת, הורה הגר"צ אבא שאול (תפילה כהלכתה פ"א הע' קב) שאף על פי כן יתפלל מוסף.

(39) ובטעם הדבר שתפילת מנחה קודמת, כתב לקמן (סי' רפו ס"ק י) משום שהיא תדירה ממוסף. ואם הקדים להתפלל מוסף, כתב הרמ"א שם (ס"ד ובמשני"ב ס"ק יא) שיצא, שכן דין תדיר קודם הוא רק למצוה לכתחילה ולא מעכב בדיעבד.

(40) ובטעם הדבר שמקדים להתפלל מוסף, כתב הא"ר (ס"ק ו) שעדיין הוא זמן תפילת מוסף, מה שאין כן שחרית שהיא רק בתורת תשלומין.

[משנ"ב ס"ק יח]

וְיִתְּפַלֵּל מְעָרִיב וְאַחֲרָיָהּ מְנַחָה⁽⁴¹⁾ וכו', מוֹפְזֵי בְּכֻלָּם יַעֲלֶה וְיִבְוֵא⁽⁴²⁾.

(41) דהיינו שיצא בזמן ערבית, והיא התפילה של החובה, וכמו שמשמע בפמ"ג (א"א ס"ק ז) שציין לדברי הבי"ב בשם האגור.

(42) וכמו שכתב להלן (ס"ק כו) שיש לומר בכולן יעלה ויבוא.

הִלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קח

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק כ]

דְּהַאִיף יִקְרָא הַקְּרִבּוֹת וַיִּכְבֵּר עֲבָר זְמַן מוֹסָף⁴³.

מהני) שאין לו תשלומין, ויש לעיין אם מדברי השעה"צ לקמן (סי' תקכו ס"ק לב) ניתן להביא ראיה מה דעתו בזה.

[ביה"ל ד"ה מיהו]

וְאֶפְשָׁר דְּבִיחָא מְחַמֵּשׁ נִקְסִי אֵינּוּ מְחַיְבִי⁵¹.

51) אך להפסיק את התפילה באמצע, כתב במשנ"ב לעיל (סי' קד ס"ק ב) שאפילו במקום הפסד מומן אין לו להפסיק, וביאר הכף החיים (שם סוף ס"ק ו) שכיון שכבר מתפלל ומדבר לפני המלך, אין זה דרך כבוד להפסיק מפני הפסד מומן אפילו יותר מחומש, וכן משמע בפמ"ג שם (א"א ס"ק א).

[משנ"ב ס"ק כה]

מְתַפְּלֵל אוֹתָהּ גַם־כֵּן שֶׁל שְׁבֶת⁵². וְאִם טַעַה וְהִתְפַּלֵּל הַשְּׁנֵי שָׁל חַל, פְּטוּר מִלְּהִתְפַּלֵּל⁵³ וְכוּ', אֶלָּא שֶׁקֶבֶל שְׁבֶת וְכוּ', וְלֹא הִתְפַּלֵּל עֲדֵינָן מִנְתָּה⁵⁴.

52) ואם לא התפלל ערבית בליל שבת ומשלים בשחרית, כתבו התהלה לדוד (ס"ק י) והערוך השלחן (סי' רסח ס"ז) שיאמר בשניהם 'ישמח משה', וכשמשלים במנחה יאמר בשניהם 'אתה אחד', ומי"מ אם אמר בשחרית 'אתה קדשת' ובמנחה 'ישמח משה', כתב הערוך השלחן (שם) שיצא, ואם טעה ובשחרית אמר בראשונה 'אתה קדשת' ובשניה 'ישמח משה', לא יצא, מאידך, הכף החיים (ס"ק לו) כתב שיצא, והא"א (בוטשאטש) נשאר בזה בצ"ע, ודוקא בסתמא, אבל אם כיוון בראשונה לתשלומין ולכן אמר 'אתה קדשת', לכל הדעות לא יצא. והמקור חיים (ס"ט ד"ה טעה) והא"א (בוטשאטש) כתבו שאף לכתחילה יש לומר בשחרית בתפילה השניה 'אתה קדשת' ובמנחה 'ישמח משה'.

53) ואף אם חל ראש חודש בערב שבת, ובלילה כשהתפלל תפילה שניה של חול לא אמר 'יעלה ויבוא', כתב בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' נד) שיצא ידי חובה, ואף שלכאורה היה מקום לומר שממה נפשך לא יצא, שמאחר שהתפלל של חול היה צריך לומר 'יעלה ויבוא'.

54) ואף שכבר קיבל שבת, הסתפק הגרש"ז אייערבך (שש"כ פמ"ו הע' יא) אולי יכול להישאל על כך, ולהתפלל מנחה.

[משנ"ב ס"ק כו]

וְשִׁאֲרֵי אֶחָרוֹנִים⁵⁵, דְּלֹא כְּהִלְבוּשׁ⁵⁶.

55) וכן אם לא התפלל מנחה בערב חנוכה או בערב פורים, כתב השולחן שלמה (ס"ב) שכשמשלים אומר בשתיקן 'על הנסים'.

56) אך כשמתפלל בליל שבת תשלומין למנחה של ערב שבת, כתב הלבוש (ס"ט) שגם לדבריו בתפילה השניה מתפלל של שבת, כיון שזה זלוול לשבת להתפלל בה תפילת חול.

43) והוסיף הערוך השלחן (סט"ו) שהוא הדין בראש השנה, שאף שיש בתפילת מוסף בקשות רחמים מרובות, מ"מ עיקר המוסף הוא הקרבנות.

[משנ"ב ס"ק כא]

בְּעוֹד שֶׁהִקְהֵל מִתְּפִלִּין עֲרִיבִית⁴⁴ וְכוּ', וְהַשְּׁנֵי לְתַשְׁלוּמֵי מִנְחָה⁴⁵ וְכוּ', בְּמֵה שֶׁהִזְכִּיר בּוֹ "יַעֲלֶה וַיָּבֹא"⁴⁶ וְכוּ', גַם בְּשִׁנְיָה לֹא יִזְכִּיר, כִּינּוּן שֶׁהוּא עֲדֵינָן יוֹסֵף⁴⁷.

44) וכמו שכתב לקמן (סי' רלו ס"ק יא), והוסיף (שם) שאחר כך צריך להתפלל שמונה עשרה של ערבית עם הציבור, ובלילה צריך לקרוא קריאת שמע עם ברכותיה.

45) ובשעה"צ לעיל (ס"ק א) ציין לדין שהביא כאן בשם המג"א שיש לו תשלומין, וביאר בדבריו, שכן הסובר שמוטר אין זה בכלל מויד, ולכן אף שעשהו לילה ושוב אינו יכול להתפלל מנחה, מי"מ מועיל לו מדין תשלומין.

46) שכתב לקמן (סי' תכד ס"ק ב וסי' תרצג ס"ק ד) ובשעה"צ שם (ס"ק ו) שהמקדים להתפלל ערבית מפלג המנחה בליל ראש חודש, צריך לומר 'יעלה ויבוא'.

47) ואף שכבר התפלל ערבית של ראש חודש, ביאר השערי תשובה (ס"ק ו, שהוא מקור דברי המשנ"ב) שלא חל עליו ראש חודש בתפילת ערבית, שכיון שלא אמר 'יעלה ויבוא' בראשונה מוכח שלא קיבל ראש חודש בתפילת ערבית.

[משנ"ב ס"ק כב]

וְהַבִּיחַ וְהִגְדִּיחַ פְּסָקוֹ דְּצִרִיף תְּדוּשָׁה⁴⁸.

48) ואף שבזמן הזה לא כדאי להתפלל נדבה [כמו שכתב השו"ע לעיל סי' קז ס"ד, ובמשנ"ב סי' צד ס"ק כז], כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ל הע' יב) שכאן כיון שעדיין לא התפלל כלל תפילה זו, יכול להתפלל נדבה.

[משנ"ב ס"ק כג]

כִּינּוּן שֶׁלֹּא בְּטַל הִתְפַּלֵּה בְּשִׂאֲט־נַפְשׁוֹ⁴⁹, אֶלָּא הִיָּה סְבוּר לְהִתְפַּלֵּל אַחַר שִׁינְגַּמְר הַעֶסֶק וְשָׁכַח אַחֲרֵי־כֵן⁵⁰.

49) וגם אם תקפתו שינה, כתב המקור חיים (ס"ח ד"ה תקפתו) שיש לו תשלומין.

50) וגם אם לא התעסק בשום דבר אלא שהתעצל להתפלל עכשיו וחשב שיתפלל יותר מאוחר, ואחר כך שכח, כתב הערוך השלחן (ס"ה) שיש לו תשלומין, שהרי לא ביטלו בשאט נפש. מאידך, דעת החתם סופר (שו"ת ח"מ סוף סי' מב) והמקור חיים (ס"ח ד"ה

הַלְבוּת תַּפְּלָה סִימָן קח

באר הגולה

ז תוספות שם
 ח בפניא שם
 ט הרא"ש והנשב"א
 י הרמב"ם פרק ג
 מהלכות תפלה נמוקר
 יוסף והירמיהו הדין
 כ שם בפניא

קלו

וְשִׁיחַדַּשׁ בָּהּ שׁוּם דְּבַר הַרְשׁוּת בְּיָדוֹ, (יט) וְנִכְוֵן לַעֲשׂוֹת כֵּן: וְיַעֲבֹר כָּל הַיּוֹם וְלֹא תִּתְפַּלֵּל מוֹסַף, אִין לָהּ (ט) תַּשְׁלוּמִין: ז (כא) הַחַיִּיד וְלֹא (י) [ו] הַתְּפַלָּל תַּפְּלָה אַחַת, אִין לָהּ תַּשְׁלוּמִין אֶפְלוּ בַתְּפַלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ. וְאִם רָצָה יִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ נִדְבָה, (כב) וְאִינוּ צְרִיךְ חָדוּשׁ אִם מִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בַתְּפַלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ: ח (כג) מִי שֶׁלֹּא תִּתְפַּלֵּל בַּעֲדוֹ שְׁשִׁי לֹא זָמַן לַהַתְּפַלָּל מִפְּנֵי שֶׁסְּבוֹר שְׁעָדִין יִשְׁאַר לוֹ זְמַן אַחֵר שְׁיִגְמְרוּ (כג) אוֹתוֹ עֶסֶק שֶׁהוּא מִתְעַסֵּק בוֹ, וַיִּבֶן כֶּף וַיִּבֶן כֶּף עָבְרָה לוֹ הַשְּׂעֵה, *וְכֵן מִי שֶׁהָיָה טְרוּד בְּצִרְף מְמוֹנוֹ (כד) שֶׁלֹּא יָבוֹא לַיְדֵי הַפֶּסֶד וְעַל-יְדֵי-כֶּף הַפֶּסֶד מִלְּהַתְּפַלֵּל, וְכֵן מִי שֶׁהוּא שְׂכוֹר וְלֹא תִּתְפַּלֵּל, כָּלֶם חְשׂוּבִים אָנוּסִים וְיֵשׁ לָהֶם תַּשְׁלוּמִין: הגה *מִיָּהוּ לְכַתְּחַלָּה לֹא יַעֲבֹר זְמַן תַּפְּלָה מִשׁוּם הַפֶּסֶד מִמּוֹן (ת"ה ט"ו ה): ט כֵּטְעָה וְלֹא תִּתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּעַרְב־שֶׁבֶת, מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם (כה) שֶׁל (לו) שֶׁבֶת, הִרְאָשׁוּהָ לְעַרְבִית וְהַשְּׂנִיָּה לְתַשְׁלוּמִין: הגה והוא הדין אם לא התפלל מנחה בערב ראש-החודש מתפלל של ראש-החודש (יג) [יב] (כו) שְׁתַּיִם. *וְאִם לֹא

שַׁעְרֵי תְּשׁוּבָה

מתפלל נדבה, ועין בב"י סימן קז, ולפיו לא היה לו להמציא לתעתיק דין זה, ונראה דס"ל כיון דאיכא דעות שכיח להשלים כמה פעולות ואיכא דעות שמתפלל נדבה בשבת לכך סוף ע"ו להפסיד. אף צ"ע שצ"כ הוצרך לחשב בחזרת נדבה לצאת למיד שצ"ו תשלומין כי אם לתפלה הסמוכה, וא"כ בשבת אסור לצעות כן כיון דהש"ע תפס עקר בנדבה זו שאין תפלת נדבה בשבת וצ"ע: [ו] התפלה. עכ"ה"ט, ומשמע לי דבר"ח כיון ואם לא הוזכר בראשונה איך צדין לא קבל עליו ר"ח, לא הוזכר בשניה ג"כ, וכ"כ בספר דגול מרובה ע"ש: [יג] שְׁתַּיִם. עכ"ה"ט. ועין לקמן סימן קכו בשם הרמ"ע סימן כה ותפסיו עמו בכנה"ג והפרי"ח חולק, ובשו"ת ברכה פתב שראה במכתב גדול אחר שהביא מקרשכ"א בתשובה כ"י: מי שלא זכר יצלה ונבוא בשחרית ר"ח ולא נזכר עד שהתפלל מוסף והגיע מנחה, יתפלל מנחה שתיים, ואם נזכר בשבת מוסף אינו מתפלל השלומין אלא במקומו, ומבאר כדעת הפרי"ח, ואי הוה שמיע לה לטרו"ע סברת הרשב"א היה מבטל דעתו, עין שם. ועל מה שכתב בגמרא אברהם דשכתה הוי אנס כ"ו, עין בנ"י העמודים דף יז ובשרא אפרים סימן כח בתשובת יעקב ח"י סימן קמח, ובבב"י הביא תשובת נחשה בכסף ח"מ סימן כג וצ"ע שהביאו ראה מב"כ דף כו, ובבב"י תמה שלא הוזכרו תשובת מנחה מיין סימן כח שפסק דשכתה הוי שוגג מתקמח ראה זו ע"ש:

לא הוזכר שבת בשניה אם מחזירין אותו ע"ש, וכנה"ג הביא משם הר"ם די בוטין רלא יצא וצריך לחזור ולהתפלל וכ"פ ה"ט ע"ש, אָכֵל הַעִ"ת פֶּסֶק דַּיְצֵא בְּרִיעֵבד וְכ"פ הַכֵּה"ג שֶׁם וּפְר"ח: (יג) שְׁתַּיִם. פְּתַב הַמ"א מִי שֶׁלֹּא תִּתְפַּלֵּל עַרְבִית בַּר"ח וְהַתְּפַלָּל שְׁחָרִית שְׁתַּיִם וְלֹא אָמַר יִצְלָה וְיָבוֹא בַּשְּׂנִיָּה מְחֻזְרִין אוֹתוֹ ע"ש, וְעֵין

באור הלכה

בהדיא לשם תשלומין, אכל אם התפלל שניהם בסתמא, לכלי עלמא יצא. ונתקפתא אמ התחיל להתפלל אותה בחזרת תשלומין, ונזכר באמצע והשלימה כראוי, דהינו לשם תשובה, אי מהני, ויסקתא היא, דכיון דקמיא לן דכל ברכות התפלה על הסדר נאמרו, פדלקמן בסימן קיט, אפשר דיתבש על-ידיהו כתר ענינא ולא מהני צקירת הסתשה, ואף דלענין כמה דברים מצויין רק דג' הראשונות והשוכות כנדא, אפשר לענין צקירת מחשבה לפד שאני. ולכאורה ראינה מהניל בסימן קט סעיף א, אם התחיל להתפלל וכ"ו פוסק אפלו באמצע ברכה, ואיכא בראשונים השעם, כיון שהתחילה אדעמא דחובה אין יכול לסיקה הו לשם נדבה, ואם-כן הוא הדין בזה לא מהני צקירת מחשבתו, וצריך לפסק אותה באמצע, או אולי לענין תשלומין תקלו כדנו, וצריך עיון: * וכן מי שתהיה וכו' לידי הפסד, ואם אין בידו הנקא, עלת-תמיד פתב דהו פושע, ואליה רבה פתב דהוא שוגג, ואם-כן הוי ספק; ונראה דיתפלל ויתנה: אם אני חובב הוי זו לחובתי ואם לאו הרי היא נדבה [פמ"ג]: * מיהו לכתחלה וכו'. ואפשר דביותר מחשכ נכסיו אינו מחזיב⁽⁵¹⁾ [פמ"ג]: * וְאִם לֹא הוֹזִיַר "עֵלְהָ וְיָבוֹא" בְּרִאשׁוֹנָה וְהוֹזִיַר בַּשְּׂנִיָּה, עֵין מִכְשָׁנָה בְּרוּחָה

גם בשניה, כיון שכבר קבל עליו ראש-החודש כמה שהוזכר בו "עלה ויבוא"⁽⁴⁶⁾; והוא הדין (לט) אם ארע כן בשבת, יתפלל השניה גם-כן של שבת, וכתבו (מ) האחרונים, דאם לא הוזכר בראשונה "עלה ויבוא", גם בשניה לא יזכיר, (מא) כיון שהוא עדין יום⁽⁴⁷⁾, מי שהתפלל במקום שהיה ראוי להסתפק בעוזה ומצא אחר-כך עוזה, דמובח לעיל בסימן עו שצריך לחזור ולהתפלל לפי שפשע שהיה לו לברק, (מב) הוא הדין דפושע ומזיד מקרי לענין זה, דאם בעת קשמוצא כבר עבר זמן תפלה, הו אין לו תשלומין אחר-כך: (כג) וְאִין צְרִיךְ חָדוּשׁ. והפ"ח והג"א פסקו דצריך חדוש⁽⁴⁸⁾: ח (כג) אוֹתוֹ עֶסֶק. וְאֶפְלוּ אִם הַעֶסֶק (מג) הוא מהדברים הנזכרים בסימן רלב לאסור משהגיע זמן תפלה, והוא התחיל בעסק זה באסור, כיון שלא בטל התפלה בפשט-גנפ⁽⁴⁹⁾, אלא היה סבור להתפלל אחר שיגמור העסק ושכח אחר-כך⁽⁵⁰⁾: (כד) שֶׁלֹּא יָבוֹא וְכוּ'. וכן (מד) אם היה טרווד לקנות ולמכר סחורתו ועל-ידי-כך עבר זמן התפלה: ט (כה) שֶׁל שֶׁבֶת. אף-על-גב שבאה לתשלומין של חל, מכל מקום כיון שעשקשו הוא שבת מתפלל אותה גם-כן של שבת⁽⁵²⁾, ואם טעה והתפלל השניה של חל, (מה) פטור מלהתפלל⁽⁵³⁾. (מו) ואם הקדים בזה השל חל לשל שבת, לא יצא לכלי עלמא, שהרי נזכר שהקדים התשלומין; אף אם עדין היום גדול אלא שקבל שבת במזמור שיר וגו' או בקריכה, ולא התפלל עדין מנחה⁽⁵⁴⁾, דמבאר לקמן בסימן רסג סעיף טו דיתפלל ערבית שתיים, לכתחלה צריך להתפלל שתיים של שבת, (מז) והראשונה לשם ערבית והשניה לשם תשלומי מנחה; ובדיעבד אם התפלל ראשונה לשם מנחה, וְאֶפְלוּ אִם תִּתְפַּלֵּל אוֹתָהּ שֶׁל חֵל, אֶפְשֵׁר דַּיְצֵא, הוּאִיל וְעָדִין יוֹם הוּא: (כו) שְׁתַּיִם. וְכֵן פֶּסְקוֹ הַמְּגַן אֶבְרָהִם וְהַרְרָף הַחַיִּים וְהַחַיִּי אֶדְם וְשְׂאָרֵי אַחֲרוֹנִים⁽⁵⁵⁾, דְּלֹא כֶּהָלוּשׁ⁽⁵⁶⁾ וְסִיעָתוֹ

שַׁעֲרֵי הַצִּיּוֹן

(לט) מגן אברהם: (לט) פרי-מגדים: (מ) דגול מרובה וְשַׁעֲרֵי-תְּשׁוּבָה: (מא) דאם היה לילה היה מותר לומר יצלה ויבוא אם מכון כפריש להשלקמה וכדלקמן: (מב) פרי חדש וש"א: (מג) פרי-מגדים והג"ו: (מד) חיי-אדם: (מה) פרי חדש וחיי-אדם וְהַרְרָף הַחַיִּים וש"א, דלא כט"ו: (מו) חיי-אדם: (מז) פרי-מגדים לקמן בסימן רסג ע"ש והעתיקו שם בהדושי רע"א ע"ש היטב: